

**KUML
2013**

KUML 2013

Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab

With summaries in English

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag

Efterkrigsritualet

En komparativ analyse af de danske krigsbytteofringer og de romerske triumftog

AF PERNILLE MOSHOLM BOYE THULSTRUP

Gennem henvend halvandet århundrede har man diskuteret, hvilke tanker og hensigter der kan ligge bag jernalderens krigsbytteofre, de store mængder af våben, seletøj og personligt hærudstyr, der er nedlagt i de sydiskandinaviske søer og moser, som oftest efter bevidst ødelæggelse, f.eks. sønderhugning og/eller ildspåsættelse.¹

En af teorierne herom går ud på, at germanerne, da de foretog ofringer af krigsbytte i søer og moser, havde hentet inspiration fra de romerske triumftog. For at komme dette nærmere, vil jeg i det følgende fremdrage en række træk ved de to ceremonier, der bedst lader sig sammenligne og derfor siger mest om ligheder og forskelle.

Jeg vil bl.a. tage fat i nogle af de elementer, som begivenhederne blev udgjort af: Krigsbyttet, de personer, hvis våben og personlige udstyr indgik i de to ceremonier, og hvilken rolle dyr spillede, samt selve den rituelle scene, hvor ceremonierne foregik. Til scenen knytter sig diskussionen af en teori, hvor krigsbytteofringerne ses som efterligninger af de romerske sejrstrofæer, der blev rejst på slagmarken eller valpladsen efter et succesrigt slag. Endelig må de guder, som ceremonierne havde til hensigt at begunstige, bringes ind i billedet med udgangspunkt i de klassiske forfattere Cæsar, Tacitus og Orosius.

Begreberne triumftog og krigsbytteofringer skal her opfattes som dækkende hele ceremonien. Jeg vil primært holde mig til de overordnede strukturer, altså ceremonierne, og ikke gå dybere ind i de enkelte ritualer og deres betydning.

Krigsbytteofringernes forskningshistorie

Krigsbytteofringernes forskningshistorie danner grundlag for, hvordan teorien om disse ofringer som en germansk version af de romerske triumftog er opstået. Her har bl.a. Conrad Engelhardt (1825-1881) og Jens Jacob Asmussen

Worsaae (1821-1885) været vigtige personer. Worsaae var den første, der kom med et sammenhængende tolkningsforslag, der gik ud på, at fundene var takofre, der markerede sejren over en indtrængende fjende. Engelhardt tilsluttede sig på mange punkter teorien.² Der rådede dog på mindst ét punkt uenighed, da Worsaae fremlagde sin valpladsteori, hvor fundene blev tolket som efterladenskaber fra en forhistorisk slagmark, idet han støttede sig til de skriftlige antikke kilder og våbnenes spor efter at have været benyttet i kamp. Men Engelhardt anså på baggrund af sine observationer af især fundenes sekundære og bevidste ødelæggelse denne teori for usandsynlig.³

På trods af grundige undersøgelser af bl.a. Illerup Ådal og Ejsbøl Mose ved vi stadig meget lidt om den dybere betydning bag de ofringer, som fandt sted omkring de danske jernaldersøer, samt om selve ritualernes form og indhold.⁴

Triumftogsteorien

Et af de nyere tolkningsforslag i forbindelse med våbenofringerne har rod i den klassiske og anerkendte krigsbytteofferteori. Det bærende punkt for dette tolkningsforslag, som betegnes triumftogsteorien, har været, om nedlæggelserne skal forstås som et resultat af offensive eller defensive militære aktioner. Ifølge denne teori er kampene ikke foregået i lokalområdet mod en angribende part, og våbnene er derfor ikke samlet sammen på en nærliggende valplads efter et sejrrigt forsvar. Slagene skulle derimod være blevet udkæmpet i fjernere egne, hvorefter våbnene er fragtet hjem af den sejrende part. Her har byttet indgået i en triumfprocession efter romersk forbillede med fremvisning af fjendens erobrede våben og værdier, men hvor våbnene dog efter hjemlig germansk tradition er blevet ofret i en sø.⁵

En af fortalerne for denne teori er Lars Jørgensen med inspiration fra bl.a. Anders Andrén. Den primære argumentation ligger ikke i de materielle fund, men i en forestilling om, at når triumfen var en vigtig magtdemonstration for en romersk magthaver, måtte en lignende sejrsceremoni efter et slag også have været det for de germanske hære. Jørgensen sætter spørgsmålstegn ved, om en sejrrig germansk hærfører blot har efterladt sig krigsbyttet efter kampe i fremmede egne, og anser det for mere sandsynligt, at man i stedet har bragt det erobrede bytte til hjemegnen, da en germansk hærleder må have haft det samme behov for at demonstrere militær succes og styrke i sit lokalområde, som en romersk kejser havde det i Rom.⁶

Det argument, der oftest benyttes til forsvar for krigsbytteofferteorien, efter hvilken mosefundene er en angribende hærs tabte våbenudrustning, har rod i offerpladsernes geografiske beliggenhed, da selve nedlæggelserne i de udvalgte moser efter fleres mening indikerer, at kampene må have fundet sted i

nærheden.⁷ Denne antagelse kritiserer Jørgensen, da der ikke er beviser for, hvor kampene har fundet sted, og derfor kan krigsbytteofrene ikke bruges til at lokalisere valpladserne, som i princippet kunne være langt fra offerstederne.⁸

Også Birger Storgaard anser krigsbytteoffertraditionen som det germanske modstykke til de romerske triumftog, der på samme måde udstillede og ydmygede den slagne hær og havde offeret til guderne som det ultimative mål.⁹

Ceremonierne

De romerske triumftog

Ved de store triumfprocessioner i Rom blev krigsbytte og overvundne fjender fremvist i en farverig og larmende parade. I Etrurien er der spor efter en ceremoni, der ligner den romerske triumf tilstrækkeligt til, at den kan anses som triumftogets forgænger, men selv påstod romerne, at triumfen havde sin oprindelse hos Roms første konge, Romulus. Denne sagnkonge skulle have grundlagt byen i år 753 f.Kr. ved at konsultere guderne og herefter opføre byens første tempel, til Jupiter, på Kapitolhøjen. Til dette tempel og til denne gud dedikerede han byttet fra sine militære sejre.¹⁰ Efter Romulus' første mytiske triumf den 1. marts 753 f.Kr. over kong Acron af Caeninenses blev der fejret omkring trehundrede triumfer af generaler, konsulere og diktatorer i Rom, indtil Kejser Augustus i år 19 f.Kr. fik indført, at triumfen skulle forbeholdes kejseren og hans nærmeste familie.¹¹

En triumf kunne tildeles af senatet til en sejrrig general. Det krævede, at denne havde dræbt mindst 5.000 og i visse tilfælde 10.000 fjender. Det forekom dog, at feltherrens politiske modstandere fik sået så meget tvivl om antallet af dræbte, at han mistede retten til at triumfere eller måtte nøjes med en ovatio, en mindre triumf, hvor det kun var ham tilladt at gå triumfruten til fods.¹²

Selvom der er mange og forskelligartede versioner af triumftogene, der blev afholdt i Rom, er der dog generel enighed om en standardversion med visse faste elementer:

Processionen startede ved Marsmarken, Campus Martius, lige uden for byens hellige grænse, pomerium, hvor den hjemvendte sejrherre ventede, mens senatet behandlede anmodningen om et triumftog. Processionen gik herefter ad en foreskrevet rute gennem den såkaldte Triumfport, gennem kvægmarkedet Forum Boarium, forbi byens største væddeløbsbane, Cirkus Maximus, rundt om Palatinerhøjen og op ad den hellige vej til Forum Romanum for til sidst at kulminere med ofringer til Jupiter ved hans tempel på Kapitolhøjen. Hele processionen blev overværet af jublende romerske borgere, der havde

taget opstilling langs ruten. Ved foden af Kapitolhøjen hændte det, at processionen gjorde holdt, for at man kunne føre ledende krigsfanger bort til det Marmartinske fængsel til henrettelse. Efter ofre til Jupiter, der bl.a. bestod af et takoffer i form af en hvid okse med forgyldte horn og den triumferende generals laurbærgren, blev der holdt banket for senatet på selve Kapitolhøjen eller i kejserpaladset, mens soldaterne og resten af det romerske folk begav sig mod husene i byen til et festmåltid i hjemmet.¹³

Man kan groft opdele processionen i tre afdelinger:

Den første bestod af Roms ledende borgere og selve krigsbyttet, bl.a. våben og luksusgenstande, der blev ført frem på vogne eller bårer, de såkaldte *ferculæ*, malerier og modeller af de erobrede territorier og kæmpede kampe, offerdyr, trompetblæsere og dansere samt de tilfangetagne fjender, hvoraf de mest prominente kom lige foran den triumferende generals vogn.

I den anden afdeling af triumftoget kom selve triumfatoren. Han stod med rødmalet ansigt i en udsmykket, hestetrukket stridsvogn, overdådigt klædt

Fig. 1. På den ene af to sølvkopper fra Boscoreale lidt sydøst for Vesuvius ses en fremstilling af den romerske kejser Tiberius' (14-37 e.Kr.) triumf og hermed et glimt af, hvordan rollen som triumfator kunne se ud i romertiden. – Efter N. Hannestad 1988.

On one of the two silver beakers from Boscoreale, just SE of Vesuvius, a depiction can be seen of the Roman emperor Tiberius' (AD 14-37) triumph, providing a glimpse of how the role of triumphator could be played out in Roman times.

med laurbærkrans om hovedet og et ørnescpter i den ene hånd og en laurbærgren i den anden. Hele generalens fremtræden bar præg af en efterligning af Jupiters kultstatue på Kapitol, hvilket kan tolkes som, at han i triumftoget blev hyldet som gud for en dag. Dette kan også afkodes ved den slave, der stod bag den sejrige general i vognen, og hvis opgave det var at holde en guldkrone over triumfatorens hoved og igennem hele processionen hviske i hans øre, at han skulle huske på, at han kun var et menneske. Generalens børn kørte enten med ham i vognen eller red ved siden af, afhængigt af deres alder, og umiddelbart efter vognen fulgte de ledende officerer og de romerske borgere, som var blevet befriet fra fjendens vold (fig. 1).

I den sidste del af processionen kom de sejrige soldater med laurbærgrene i hænderne, syngende en blanding af sjofle smædesange og hyldestsange om deres general og hans bedrifter.¹⁴

Krigsbytteofringer

Nedlæggelser af rituel art i danske søer og moser kan spores tilbage til tiden omkring 4000 f.Kr., men inden krigsbytteofrenes storhedstid, fra omkring vor tidsregnings begyndelse og til ca. 450 e.Kr., var det især såkaldte frugtbarheds-ofre, der bestod af genstande som lerkar med fødevarer, metalkar, smykker og bearbejdet træ samt dyr og mennesker. Men omkring vor tidsregnings begyndelse opstod en skik med at ofre store mængder af våben. Tusindvis af våben samt redskaber, soldaters personlige udstyr, vogne og skibe blev ofret og opfattes i dag typisk som sejrherrens takoffer til guderne efter et succesrigt slag (fig. 2).¹⁵

Disse særlige takofre er fundet i over tyve moser i Danmark, Slesvig-Holsten og det sydlige Sverige, moser, der i de fleste tilfælde var søer, da ofringerne fandt sted. Fundene vidner om ca. halvtreds krigeriske konflikter, da mange af stederne er blevet benyttet som krigsbytteofferplads mere end en gang, i flere tilfælde med over hundrede år imellem.¹⁶

Da disse fund opfattes som ofre, ligger der heri implicit en formodning om, at genstandene har indgået i ceremonielt regi, som vi dog desværre ikke kender i alle detaljer, da vi i dag kun er i besiddelse af de elementer, som fortidens mennesker, tidens tand eller mosernes miljø ikke har gjort det af med.

Derudover har der i de fleste af disse offerceremonier indgået en bevidst, systematisk og måske rituel ødelæggelse af genstandene, ofte ved sønderhugning og i visse tilfælde også ved ildspåsættelse, selvom destruktions- og ildspåsættelsen varierer over tid og sted. Det er bl.a. ved hjælp af undersøgelser af våben fra Illerup påvist, at der ikke udelukkende kan være tale om kampskader, hvorfor man kan antage, at denne destruktions- og ildspåsættelse har fundet sted i forbindelse med en offerceremoni (fig. 2).¹⁷

Fig. 2. Våben fra Illerup Ådal ligger her, som de blev fremdraget af mosejorden, små tusinde år efter nedlæggelsen. I forgrunden ses en sønderhugget skjoldbule. – Efter J. Ilkjær 2000.

Weapons from Illerup Ådal lie here exactly as they were recovered from the peaty soil almost 2000 years after their deposition. In the foreground is a cut-up shield boss.

Selve nedlægningen og udkastningen af offergaverne synes i de fleste tilfælde at være sket fra søbredden, men der findes også flere eksempler på, at genstandene er blevet sejlet længere ud på søen for at blive nedsænket.¹⁸

Det materielle bytte

Krigsbyttet i triumftogene

Våben ser ikke ud til at have domineret triumftogene sammenlignet med luksusgenstande, krigsfanger og storslåede malerier og statuer.¹⁹ Der indgik dog som regel våben i triumftoget, især pragtvåben. Plutarch beskriver, hvorledes

de mange vognfulde af erobrede makedonske våben tiltrak sig opmærksomhed i Aemilius Paullus' triumftog i år 167 f.Kr.:

“Den følgende dag blev de fineste og mest værdifulde af de makedonske våben båret frem i et utal af vogne. Disse våben skinnede med nypoleret bronze og jern, og de var arrangeret i kunstfærdige kombinationer for at fremstå, som om de lige var blevet dynget op tilfældigt, ligesom da de faldt: hjelme mod skjolde, brystplader mod benskiner, kretiske spænder og thrakiske skjolde og pilekoggere blandet med bidsler og sværd og med lange spyd fastgjort iblandt. Våbnene var stablet så løst, at de slog imod hinanden som de blev båret frem og udgav en hård og skræmmende lyd, og synet af dem – selvom de var bytte fra en slåen fjende – var ikke uden rædsel.”²⁰

Det var dog ikke alt fjendens udstyr fra slagmarken, som romerne bragte med tilbage til Rom, da der er flere referencer til ceremoniel brænding af fjendens krigsudstyr på valpladsen.²¹ Man kan formode, at en af grundene til dette var, at man ikke ønskede at give de netop slagne fjender mulighed for at indsamle de tabte våben og dermed gøre sig kampklare på ny.

Som nævnt blev store mængder af erobrede kostbare genstande så som kunstværker og statuer af guld og elfenben, mønter, fine stoffer og luksuriøse drikkekar fremvist i triumftoget.²²

Der indgik som regel også materielle symboler på det besejrede folk i triumfprocessionen, hvor et af de bedst kendte eksempler er den syvarmede lystestage, menorahen, fra templet i Jerusalem, der blev fremvist ved triumftoget efter Vespasians og Titus' sejr over jøderne i år 71 e.Kr. Deres triumftog er udførligt beskrevet af Flavius Josefus i *De Bello Judaico*, og desuden er scener fra begivenheden gengivet på Titusbuen på Forum Romanum, hvor vi kan se menorahen frembåret. De fleste af de jødiske kultobjekter samt malerier og skulpturer fremvist i triumftoget blev efterfølgende udstillet i Vespasians nyopførte tempel for fred, Templum Pacis (fig. 3).²³

Også på Trajansøjlen i Rom, der blev rejst efter kejser Trajans sejr over dakerne i år 107 e.Kr., kan man på den 200 meter lange spiralfrise og tilhørende piedestal se scener fra Trajans kampagner mod dakerne med motiver som f. eks. krigsfanger og deres egnsprægede udstyr.²⁴

Efter triumftoget opstillede romerne krigsbyttet i deres helligdomme og andre offentlige bygninger eller brugte det som udsmykning i de triumferende generalers boliger. Det er ikke umiddelbart til at gennemskue, hvem der havde det formelle ejerskab over det erobrede krigsbytte. Vi ved således ikke, om det var offentlig ejendom, der skulle distribueres af generalen til alles bedste, eller om alt eller blot en del af byttet var hærførerens ejendom, som han kunne gøre med, hvad han ønskede.²⁵ Dog kender vi ikke nogen større ar-

Fig. 3. Fremstilling af triumfprocession fra Titusbuen i Rom, hvor den jødiske menorah bliver frembåret blandt krigsbyttet. – Efter N. Hannestad 1988.

Depiction of a triumph procession on the Arch of Titus in Rome, showing the Jewish menorah being carried among the war booty.

kæologiske våbenfund fra de romerske helligdomme, hvilket kan tyde på, at krigsbyttet endte i romernes eget arsenal eller blev solgt videre, efter at have været sat til skue for Roms befolkning.²⁶

Genbrug af våbnene kunne forekomme. Der er beretninger om, at galliske våben fra Gaius Flaminius' triumftog, der blev afholdt omkring år 200 f.Kr., blev brugt til at udruste romere i kampene mod Hannibal, da han udfordrede Rom et lille årti senere.²⁷ Videresalg af krigsbyttet var også en mulighed. Der er i flere tilfælde beretninger om, at triumfatorer til minde om deres bedrifter lod opføre templer, andre store offentlige bygninger og diverse sejrsmonumenter for det krigsbytte, de havde bragt med tilbage til Rom.²⁸ Man kan på denne baggrund i det hele taget stille spørgsmålstejn ved, om man kan betegne triumftogene som ofringer af krigsbytte. På dette punkt synes der således at være en væsentlig forskel mellem behandlingen af krigsbyttet i de romerske triumftog og i de nordeuropæiske ofringer.

Krigsbyttet i de danske moser

De enorme mængder af krigsudstyr, der er fundet i de danske moser, omfatter en bred variation af genstande lige fra forgyldt seletøj, pragtsværd og -skjolde til mere ordinært kampgrej. De germanske krigsbytteofre rummer også sol-

daternes personlige udstyr såsom kamme, bæltter, værktøj, smykker, kar, spil, kirurgiske instrumenter, indslåningsudstyr, punge med mønter, m.m.²⁹

Ved flere af krigsbytteofrene, og bl.a. nærmere undersøgt ved Illerup, er det påfaldende, at jo mere værdifuldt udstyret var, jo hårdere en medfart har det fået i forbindelse med den systematiske ødelæggelse.³⁰

Lars Jørgensen anser den efter hans vurdering forholdsvis beskedne mængde af logistisk udstyr som heste, transportudstyr, køkkengrej og værktøj som indicium for, at byttet er hjembragt til det danske område langvejsfra. Han antager, at det logistiske udstyr normalt udgør en større procentdel af en hærs udstyr, end hvad tilfældet er i mosefundene.³¹ Men at der overhovedet er den slags udstyr i stort set samtlige krigsbytteofre, kan også tale imod hans argument.³² I denne forbindelse kan plads A i Illerupfundet nævnes. Her var der ud over guld, sølv og våben også reb, læder, værktøj, genstande under reparation, trækar, skeer, heste og forskelligt skrot. Denne gruppe af genstande optræder ikke i de romerske triumftog som demonstration af stor magt og militær succes. Hvis inspirationen til de nordeuropæiske krigsbytteofringer kom fra de romerske triumftog, forekommer det tvivlsomt, om germanerne ville bringe alt dette med sig hjem langvejsfra.³³

I mange af de krigsbytteofre, der er fundet i de danske moser, er der spor af bevidst og systematisk ødelæggelse af offergaverne, der er sønderhugget, overskåret, brudt itu, sammentrykket, sønderrevet og flænset og i visse tilfælde også forbrændt. I den veldokumenterede udgravning af Illerupfundet er det desuden påvist, at ofrede våben i visse tilfælde selv var blevet anvendt som ødelæggelsesredskaber. Disse spor på hærudstyret er efterhånden analyseret så nøje, at det synes hævet over enhver tvivl, at de ikke udelukkende kan være kampskader.

Også en vis sortering og bundtning af genstandene ser i mange tilfælde ud til at have fundet sted, f.eks. i form af stabler af skjolde eller bundter af spyd.³⁴

Lars Jørgensen ser destruktions og sorteringen af hærudstyret som et indicium for, at genstandene er fragtet over større afstand og tolker således denne behandling som sket ud fra transportrelaterede grunde frem for ceremonielle eller rituelle.³⁵ Man kan dog anføre, at den klare parallel til hele ideen bag den romerske triumf med en hærførers fremvisning af et rigt krigsbytte med glinsende spyd og sværd som bevis på militær succes udviskes en smule, når man ud fra mosefundene nødes til at se de nordeuropæiske offergaver som en dyngede bøjede sværd, spyd og lanser med brækkede stager og sønderhuggede skjolde.

I flere af mosefundene er der også ofrede genstande, der er ildspåvirkede. Brændt hærudstyr findes ofte i moser, hvor der tidligere eller senere er ofret ubrændt udstyr.³⁶ Afbrændingsselementet er også brugt som argument til

støtte for triumftogsteorien, idet det er foreslået, at afbrændingen er sket for at lette transport over større afstand.³⁷ Ud over at det er svært at se en bunke forkullet træ og sodsværtede skjoldbuler som noget, der har kunnet leve op til Aemilius Paullus' beskrivelse af nypolerede, skinnende våben m.v. (se ovenfor), ville den germanske praksis med at brænde krigsbyttet inden hjemtransporten være i modstrid med romernes praksis, da de netop alene brændte det krigsbytte, de ikke ville bringe med tilbage til Rom.

Det ser ydermere ud til, at en form for stening er blevet praktiseret i forbindelse med offerceremonierne ved de danske søer i jernalderen, da talrige håndstore sten flere steder er fundet mellem de ofrede våben. Flemming Kaul forklarer dette med, at steningen af genstandene kan have skullet markere, at de ikke længere tilhørte de levendes verden og i stedet blev givet til guderne efter en form for rituel drab, hvilket også kan være forklaringen på den øvrige forsætlige ødelæggelse af genstandene. Han understreger dog, at det ikke kan udelukkes, at sten blev betragtet som våben i sig selv.³⁸

Der ses altså både ligheder og forskelle i forhold til, hvilke genstande af krigsbyttet der ser ud til at have fået mest opmærksomhed ved ceremonierne, idet det især var pragtvåben og andre luksusgenstande, der var fokus i det romerske triumftog, mens såvel pragtvåben som mere ordinære våben og endog almindeligt soldatergrej indgik i de danske krigsbytteofre. En af de mest markante forskelle mellem romersk og germansk praksis ses dog i den behandling, som genstandene blev udsat for. Hvor der er eksempler på, at krigsbyttet i triumftoget blev genbrugt, blev krigsbyttet i de danske ofre som oftest udsat for en sådan voldsom destruktion og ydermere deponeret i søer, at genbrug var uden for enhver mulighed.

Romerske genstande i de danske moser

Vi ved med sikkerhed, at germanske krigere som lejetropper var tilknyttet den romerske hær, hvor de må have stiftet bekendtskab med romersk tradition og kultur og have deltaget i de romerske sejrsceremonier. Det er da også til dels med udgangspunkt i denne kontakt, at triumftogsteorien er fremsat.³⁹

Et vidnesbyrd om kontakten mellem Norden og Romerriget kan ses i det forhold, at der i de fleste danske mosefund blandt det mere lokale materiale forekommer en stor mængde romerske genstande, bl.a. våben og mønter.⁴⁰

Det er dog påfaldende, at de genstande, der formodes at have været mest værdifulde, f.eks. pragtsværdene, er hybridformer, hvor sværdklingen er af romersk fabrikat, mens den overdådige udsmykning af sværdhåndtagene har et lokalt præg. Hvis vi ser på samtidens øvrige arkæologiske genstandsmateriale i f.eks. de danske grave, er det påfaldende, at mens romerske importgen-

stande, såsom drikkebægre og lignende, ser ud til at have fungeret som en væsentlig statusindikator i det danske jernaldersamfund, er det tydeligt, at det samme ikke gør sig gældende for våbenudstyret i mosefundene. Her var det den lokale, germanske formgivning af genstandene, der stod i høj kurs.⁴¹

Magtdemonstrationen

De romerske triumftog viser, at selv efter kampe langt fra Rom blev en stor del af krigsbyttet bragt med tilbage til fremvisning for byens borgere. Dette ser ud til at have været et essentielt element i magtdemonstrationen og markeringen af militær overlegenhed fra den siddende herskers side.⁴²

Hvis de nordeuropæiske krigsbytteofferfund stammer fra offensive aktioner, underbygger de triumftogsteorien.⁴³ Jørn Lønstrup argumenterer imod denne teori ved at gøre opmærksom på den psykologiske faktor, at det ville forekomme noget bizart at risikere "liv, ære og gods" ved at føre krig i det fremmede, for så ved hjemkomsten at ofre det erobrede bytte. Han mener derimod, at det ville være meget mere forståeligt, hvis det var en indtrængende og overvunden fjendes hærudrustning, man havde ofret.⁴⁴ Herimod kan indvendes, at vi jo ved, at det netop var hjembringelse, som romerne praktiserede. Romerne tog endog krigsfanger med tilbage til Rom, hvilket må have indbefattet visse risici, og vi har ingen beviser for, at sejrsmoraliteten skulle have været markant anderledes for germanske hærførere.

Krigsfanger

De overvundne fjender i triumftoget

Der er flere gode beskrivelser af de folk, som romerne sejrede over, og af deres rolle i triumfprocessionen. Det hændte, at krigsfangerne blev lagt på ferculaer eller vogne sammen med deres våben, der omhyggeligt var arrangeret omkring dem og på denne måde blev fremvist som levende sejrstrofæer. Det var oftest den nedkæmpede hærs leder, der tog fokus. Som eksempler på en sådan ydmygende rolle i triumftoget kan nævnes den makedonske kong Perseus og hans børn i Aemilius' triumf i år 167 f.Kr. eller den jødiske Simon i Vespasians og Titus' triumf i år 71 e.Kr.⁴⁵

Som nævnt hændte det, at processionen gjorde holdt, inden den begyndte opstigningen til Jupiters tempel på Kapitol, for at man kunne føre de ledende krigsfanger bort til det Marmartinske fængsel til henrettelse. Det ser dog ud til, at hovedparten af krigsfangerne blev solgt videre som slaver. Ifølge Josefus' beretning om den jødiske krig endte 97.000 jøder som krigsfanger, og deres videre skæbne var sandsynligvis enten et liv som slaver eller en karriere som

underholdning i den romerske arena.⁴⁶ Der er beretninger om, at salg af krigsfanger efter en sejrrik kampagne kunne indbringe store summer til den ledende general,⁴⁷ hvilket også kan have været grunden til, at de besejrede fjender i det hele taget blev bragt med til Rom.

De overvundne fjender i krigsbytteofringerne

De fleste forskere er enige om, at der ikke er fundet knogler af mennesker sammen med krigsbytteofrene i de danske moser.⁴⁸ En undtagelse kunne være den lille offermose Illemose på Fyn, hvor der sammen med våbenudstyr fra omkring år 200 e.Kr. også er fundet menneskeknogler fra mindst 11 individer, sandsynligvis unge mænd.⁴⁹ Det er dog meget usikkert, om disse knogler skal tolkes som en del af krigsbytteofferet, og det kan ikke afvises, at knoglerne har indgået i tidligere ofringer i mosen,⁵⁰ hvilket jeg anskuer som det mest sandsynlige ud fra den omstændighed, at det tydeligvis ikke har været normen at ofre mennesker sammen med hærudstyr.

Det generelle fravær af menneskeknogler sammen med krigsbyttet er en af begrundelserne for at afvise fundområderne som selve valpladserne.⁵¹ Det er dog tydeligt, at den overvundne fjende på en eller anden måde er blevet frataget personlige ejendele og i flere tilfælde klæder, men om det er sket på valpladsen i forbindelse med indsamling af den slagne hærs våben, eller om det var en del af en offerceremoni ved søbredden, kan der ikke siges noget om.⁵² Mosefundenes indhold af dyreknogler og menneskeknoglerne fra Illemose viser tydeligt, at det ikke kan være på grund af bevaringsforholdene, at der som regel ingen menneskeknogler findes i krigsbytteofrene.⁵³

Fraværet af faldne og besejrede krigere kunne tale til fordel for triumftogs-teorien. Hvis krigsbytteofrene er udtryk for hjembragt bytte, ville det give mening, hvis man ikke fandt det nødvendigt at bringe døde fjender med hjem.⁵⁴ Måske har man medtaget krigsfanger, der, ligesom hos romerne, blev solgt som slaver,⁵⁵ men her kommer man ikke videre end til ren spekulation.

Paulus Orosius skriver om offerhandlingerne efter kimbrenes og teutonernes sejr i Sydfrankrig i år 105 f.Kr., at den besejrede fjende blev hængt med reb om halsen i træerne.⁵⁶ Sådan bortskaffelse af fjender kunne være en alternativ forklaring på, at der i offerfundene kun findes spor af deres materielle ejendele.

Dyr

Offerdyrene i triumftoget

Målet for hele triumfprocessionen var Jupiters tempel på Kapitol, men i beskrivelserne af triumftogene skænkes offerdyrene og selve offeret til Jupiter ikke

Fig. 4. På den anden side af Boscorealekoppen med fremstillingen af Tiberius' triumf (fig. 1) ses ofringen af tyren foran den kapitolinske Jupiters tempel. – Efter Wikipedia.

On the other side of the Boscoreale beaker depicting Tiberius' triumph (fig. 1), the sacrifice of a bull is seen in front of the Temple of Capitoline Jupiter.

megen plads, hvis nogen overhovedet.⁵⁷ Plutarch beskriver i forbindelse med Aemilius Paullus' triumf, at der blev ført 120 okser med forgyldte horn og smykket med bånd og kranse i processionen for at blive ofret.⁵⁸ Imidlertid ser det ud til, at kun en enkelt hvid okse almindeligvis har været det primære offer til Jupiter. Oksen blev ofret uden for templet i det fri efter normal romersk praksis (fig. 4).⁵⁹

Der er også beretninger om, at mere eksotiske dyr fra de fremmede, besejrede områder kunne indgå i triumftogene.⁶⁰ De har dog sandsynligvis ikke været offerdyr, men snarere rene kuriositeter for tilskuernes skyld.

Offerdyrene i krigsbytteofringerne

Hesten er det dyr, der oftest findes i forbindelse med krigsbytteofrene. Dyrene ser i flere tilfælde ud til med sværd, økser og lanser at være blevet stukket ned på det lave vand ved søbredden, og de fragmenterede knogler med hug- og stikspor, vi i dag kan finde, tyder på yderst blodige offerritualer. Ud fra sporene af våben på knoglerne kan man forholdsvis sikkert antage, at hestene er ofret sammen med og på samme måde som de forsætligt ødelagte våben og det øvrige udstyr.⁶¹

Som oftest finder man resterne af hestene liggende i det lave vand nær søbredden, hvor de blev nedslagtet i jernalderen. I et enkelt tilfælde, i Illerupfundet, fandtes dele af et afhugget bagben sammen med våben og andet udstyr

mere end 60 m fra søbredden, og ved Hjortespring Mose forekom det ene lægben af en hest liggende i dens mund, hvilket vidner om partering af dyrene.⁶²

Hesteudstyr er også fundet i forbindelse med de fleste våbenofre i de danske moser (fig. 5). Det er estimeret, at ud af en jernalderhær på omkring 1000 mand fungerede ca. 25 som kavaleri.⁶³ Et af tolkningsproblemerne i denne forbindelse er, at de heste, der er ofret sammen med hærudstyr, ikke ser ud til at være duelige stridsheste, hvilket taler imod, at de har kunnet bruges af officerer og generaler på slagmarken. På den anden side er meget af det seletøj, der er fundet i krigsbytteofrene, af en sådan standard, at der må være tale om højtstående og ledende personers udstyr.⁶⁴

Der er flere teorier om hestene i krigsbytteofrene, men de fleste er dog enige om, at de må have tilhørt den besejrede hær.⁶⁵ En forklaring på modsætningen mellem det værdifulde seletøj og de mindre duelige heste kunne være, at fjenden er kommet til området uden heste, men med seletøj og på vej til

Fig. 5. Seletøj fra dansk krigsbytteoffer. Nationalmuseet. – Foto: Pernille M. Boye Thulstrup.

Harness from a Danish war booty site.

valpladsen har røvet nogle tilfældige heste af tvivlsom værdi tilhørende den lokale befolkning. Dette er dog ikke særlig sandsynligt, da heste skal trænes for at være brugelige i krig.⁶⁶ En anden forklaring kunne være, at hestene primært har været brugt som trækdyr for den fjendtlige hær. En sidste mulighed, jeg vil nævne, er, at hestene kunne være et sekundært eller supplerende takoffer fra de lokales egne stalde.⁶⁷

Hundeknogler er heller ikke et særsyn i de danske krigsbytteofre. De er som regel fra store kamphundstyper med kraftige tænder. De har som oftest fået kraniet knust,⁶⁸ og kan måske betragtes på linje med det øvrige hærudstyr som et personligt våben, der har fået samme ødelæggende og dødelige behandling.

Også knogler fra okse, svin og får samt dyr, der kan tænkes naturligt at have indgået i faunaen i et dansk vådområde i jernalderen, dukker i ny og næ op i moserne med krigsbytteofre.⁶⁹ Det er dog muligt, at mange af dem stammer fra tidligere nedlæggelser, hvor den givne mose hovedsageligt blev benyttet til frugtbarhedsofre, men der er også eksempler på, at disse dyrearter indgår i samme deponeringer som krigsbyttet.⁷⁰ Det er imidlertid ofte vanskeligt at vurdere, om de forskellige dyr på den ene eller anden måde har udgjort en del af den besejrede hær, enten som "krigsdyr" eller forråd, eller om de skal opfattes som supplerende ofre fra nedlæggernes side.

Den rituelle scene

Som allerede berettet fulgte triumftoget en nøje fastlagt rute, og dermed var det byen Rom, der udgjorde den her ret omfangsrige scene for ceremonien. Det ser umiddelbart ud til, at den lange rute var valgt, for at så mange mennesker som muligt skulle have mulighed for at hylde triumfatoren og hans soldater og med egne øjne se den rigdom, de bragte med tilbage til byen, altså af propagandahensyn.⁷¹

Mens de romerske triumftogs rute er kendt, og den scene, hvor de udspillede sig er genkendelig i dagens Rom, er vores kendskab til krigsbytteofringerne indskrænket til rester af offergaverne, deres tilstand, da de blev ofret, og de steder, hvor ofringerne fandt sted. Der er flere tegn på, at destruktions af offergaverne foregik efter et bestemt mønster,⁷² men hvorvidt en skematisk procession som triumftogene indgik i offerhandlingerne omkring de danske jernaldersøer, kan vi ikke sige. Dog er det meget muligt, at krigsbytteofringerne har været store, spektakulært iscenesatte ceremonier ligesom tilfældet var i Rom.⁷³ Der er flere fortalere for at se områderne omkring offersøerne som velegnede til store performative begivenheder, hvor landskabets topografi var som "naturlige amfiteatre" med markante skrænter eller høje moræneskrånin-

ger, så en stor mængde tilskuere kunne overvære scenariet.⁷⁴ Herimod kan indvendes, at landskabet omkring de fleste af offerstederne har ændret sig betydeligt i løbet af de seneste par tusinde år.⁷⁵ Hvad man i dag kan forestille sig være en ideel tilskuerplads som f.eks. en bakkeskråning med vidt udsyn, kan i jernalderen let have været en helt anden virkelighed. Blot det, at alle de store våbenofferfund er udgravet i moser, der i jernalderen var søer, vidner om den udvikling, som landskabet har været igennem.

Det er vanskeligt at finde en fællesnævner for moserne, der er blevet udvalgt til krigsbytteofringerne, hvad enten man ser på størrelse, beliggenhed eller antal af nedlæggelser. Det eneste, som offerpladserne ser ud til at have til fælles, er, at de er vådbundsområder.⁷⁶ Søerne brugt til krigsbytteofringer kan heller ikke siges at være udvalgt på grund af tidligere anvendelse til f.eks. frugtbarhedssofre, da det er svært at finde en dansk mose, der ikke indeholder ofre af denne art.⁷⁷

Sejrstrofæer

Det er foreslået, at krigsbytteofrene kan ses som efterligninger af de romerske sejrstrofæer, der blev rejst på slagmarken efter et succesrigt slag.

Et eksempel på et romersk sejrstrofæ kan ses på Trajansøjlen i Rom, hvor der bl.a. er afbildet en trædukke iklædt de overvundne dakers krigsdragt, og omkring denne figur er der ophobet erobrede dakiske våben (fig. 6). Sådanne sejrstrofæer blev af romerne rejst på slagmarken umiddelbart efter sejren, og det er foreslået, at det kan være spor efter netop en sådan figur, vi kan se i nogle af de danske moser. F.eks. er der i Thorsbjerg Mose ud over en hærs militære og personlige udstyr også fundet en klædedragt bestående af ringbrynje, kappe, kjortel, ridebukser og sandaler.⁷⁸

Charlotte Fabech er en af fortalere for denne teori, idet hun mener, at det er mere sandsynligt, at germanske krigere har set disse romerske slagmarks-trofæer, end at de deltog i eller overværede et triumftog.⁷⁹

Man kan ikke umiddelbart afvise, at et sådant sejrstrofæ kan have været opstillet i forbindelse med krigsbytteofringerne, i hvert fald i Thorsbjerg Mose. Men at gøre det til en generel teori om krigsbytteofringerne kræver stærkere argumenter. Det er langt fra i alle moser, at der er fundet beklædning, hvilket i visse tilfælde kan forklares ud fra bevaringsforholdene i moserne, men ikke i alle.

Derudover bygger Fabechs argument på, at trofæet er oprejst på slagmarken, og hun antager dermed, at kampen har fundet sted i nærheden af offerpladserne.⁸⁰ Men selve ideen med trofæet var, at det blev rejst på selve slagmarken, og ikke blot i nærheden af den, og da langt de fleste krigsbytteofre i Danmark er nedlagt i søer, taler dette ikke for, at kampen har fundet sted i dette terræn.

Fig. 6. Sejrstrofæ med dakiske våben på Trajan-søjlen i Rom. – Efter Wikipedia.

Victory trophy with Dacian weapons from Trajan's column in Rome.

Ceremoniernes guder

Vi ved, at Jupiter var målet for triumftoget, men er der overensstemmelse mellem denne romerske gud og den eller de guder, som krigsbytteofrene var til tænkt?

De klassiske forfattere

De eneste litterære kilder, der, omend perifert, omhandler den germanske skik med at samle og/eller deponere krigsbytte, er Cæsar, Tacitus og Orosius. Det skal understreges, at ingen af dem nødvendigvis beskrev germanerne og deres

skikke objektivt, og det er ret sikkert, at ingen af dem nogensinde besøgte det danske område.⁸¹ Men de er de eneste skriftlige kilder, vi har til krigsbytteofringerne, og derfor en støtte til tolkningen. Allerede for Worsaae i 1865 var den antikke litteratur afgørende for forklaringen, og billedet har ikke ændret sig betydeligt siden da. Derudover er de antikke skribenter de bedste kilder, vi har, til en beskrivelse af de germanske guder i jernalderen.

Gaius Julius Cæsar (100-44 f.Kr.) skriver i 6. bog af *De Bello Gallico* omkring år 50 f.Kr. om germanerne, at de ikke lægger synderlig vægt på ofringer, og at de ikke kender til andre guder end dem, de kan se, såsom solen, ilden og månen.⁸² Dette bidrager ikke meget til at identificere guderne, til hvem ofrene i moserne var tiltænkt.

Cæsars oplysninger om de galliske folk længere sydpå er mere informative, og her kan vi muligvis spore paralleller til krigsbytteofrene i de danske moser. Cæsar skriver om gallerne:

“Ham [Mars] lover de for det meste, naar de har bestemt at levere et Slag, det forventede Krigsbytte. Efter en Sejr, ofrer de saa det tagne Kvæg til ham og bringer det øvrige Bytte sammen paa eet Sted. I mange Stater kan man derfor paa indviede Steder se høje Dynger af saadanne Ting, og det er kun sjældent forekommet, at nogen har fordristet sig med Ringeagt for det hellige enten at skjule taget Bytte eller at bortføre noget af det henlagte.”⁸³

Cæsar oplyser i begyndelsen af dette kapitel, at den gud, som det galliske folk dyrkede mest, var Merkur. Han nævner desuden, at ud over Apollon og Minerva dyrkede de også Jupiter som himlens hersker og Mars som krigens gud.⁸⁴

Den romerske historiker *Cornelius Tacitus* (56-117 e.Kr.) beskriver i *Annales* fra begyndelsen af det 2. århundrede e.Kr. et offerritual hos de germanske hermundurere, der i året 58 e.Kr. havde besejret khatterne i et slag:

“... Krigen faldt heldig ud for Hermunduerne, men var til så meget større ulykke for Khatterne, fordi begge folk, for det tilfælde, at de sejrede, havde indviet fjendens hær til Mars og Merkur – et løfte, ifølge hvilket heste, mænd, kortsagt alt, hvad der falder i sejrherrens hånd, hjemfalder til ødelæggelse.”⁸⁵

Tacitus fortæller ud over dette i *Germania* fra slutningen af det 1. århundrede e.Kr., at germanerne især dyrkede Merkur, men også Mars og Herkules.⁸⁶

Den kristne historieskriver *Paulus Orosius*, der skrev i det 5. århundrede e. Kr., nævner ingen guder ved navn eller attributter, men hans beskrivelse af en germansk krigsbytteofring giver os den bedste og mest malende beskrivelse af en offerhandling og er da også en af de mest benyttede i forskningen. Hans beretning i *Historiae Adversum Paganus Libri VII* omhandler offerhandlingerne efter kimbrenes og teutonernes sejr i Sydfrankrig i år 105 f.Kr.:

“Fjenden, som havde bemægtiget sig begge lejre og et stort bytte, tilintetgjorde i raseri alt, hvad de havde erobret; klæder flængedes og kastedes bort, guld og sølv blev kastet i floden, mændenes brynjer huggedes itu, hestenes seletøj ødelagdes og hestene selv blev druknet i vandmasserne, og mænd med reb om halsen blev hængt i træerne, således at der hverken tilfaldt sejrherren noget bytte, eller den besejrede nogen barmhjertighed.”⁸⁷

Jupiter, Merkur og Mars

Cæsars oplysninger tyder på, at i hvert fald det galliske ritual, hvor flere af de beskrevne elementer virker velkendte i forhold til krigsbytteofringerne, ikke stemmer overens med triumftoget. Hvis de germanske eller for den sags skyld galliske krigsbytteofringer skulle være en parallel til de romerske triumftog, måtte man antage, at byttet skulle tilegnes en guddom svarende til Jupiter. Dette var dog ifølge Cæsar ikke tilfældet. Et alternativ til Jupiter som modtager måtte være Merkur som den øverste gud, hvilket dog heller ikke er tilfældet. Det er derimod Mars, der var modtager af byttet, hvilket i og for sig giver rigtig god mening, da Mars jo råder over krig. Det stemmer imidlertid ikke overens med den romerske praksis.

Både Cæsar og Tacitus anfører, at Merkur var den øverste gud hos såvel gallerne som germanerne, men hvor Cæsar har Mars som modtager af krigsbytte, er det hos Tacitus både Mars og Merkur, som byttet tilegnes.

Det romerske triumftog kulminerede i et offer til Jupiter i hans tempel på Kapitol, som han delte med Juno og Minerva, der sammen udgjorde den kapitolinske triade. Men der er tegn på, at forud for denne triade herskede der i samme tempel en anden triade udgjort af Jupiter, Mars og Quirinius (Janus), og at alle tre guder i Roms tidligste historie muligvis var modtagere af krigsbytte, der så først senere blev monopoliseret af den kapitolinske Jupiter.⁸⁸ Dette kunne i princippet være til støtte for triumftogsteorien, da der her er flere guder, der er modtagere af krigsbyttet, som Tacitus fortæller os, det var tilfældet hos germanerne. Disse guder er oven i købet krigsguden Mars og hovedguden Merkur, der med lidt god vilje kan tolkes som en germansk pendant til den romerske Jupiter, om ikke andet så som et folks øverste gud. Et problem i forbindelse med denne tolkning er dog bl.a., at den ældste kapitolinske triade ligger langt forud for den germanske krigsbytteoferskik og langt forud for, at en stabil og tydelig kontakt mellem Norden og Romerriget kan spores. Hvis germanske lejesoldater var vidner til triumftog, har de set processionen ende med et offer til Jupiter alene og ikke et offer til Jupiter, Mars og Quirinius.

Sammenfatning

Jeg vil her afsluttende opsummere de mest slående sammenfald og forskelle mellem de romerske triumftog og de nordiske krigsbytteofringer.

Hvis vi starter med at se på våbnene i de to ceremonier, er der lighed mellem såvel som forskel på, hvilke genstande der indgik. Ligheden ligger primært i den rolle, som pragtvåben spillede. Dette kan dog næppe undre, da der i begge samfund var status i at fremvise så stor rigdom som muligt for at konsolidere sin magtposition. Det er derfor forskellen, der i denne henseende bliver interessant, nemlig hvordan man behandlede våbnene i de to ceremonier. Hvor der er eksempler på, at krigsbyttet i triumftoget blev genbrugt, blev krigsbyttet, pragtgenstandene såvel som det mere ordinære soldatergrej i de danske ofringer, som oftest udsat for en voldsom destruktion og ydermere deponeret i søer, så genbrug synes umuligt. Vi kan selvfølgelig ikke være sikre på, at alt materialet blev ofret, men ud fra variationen af de fundne våben i de danske moser, forekommer, mest sandsynligt. På baggrund af dette mener jeg, at man ikke kan betegne triumftogene som ofringer af krigsbytte, og anser derfor triumftogsteorien som usandsynlig.

Destruktion, ildspåsættelse og sortering af hærudstyret er blevet tolket som værende udøvet for at lette transporten af genstandene over større afstand. Men hele ideen med en hærførers prangende fremvisning af rigt krigsbytte som bevis på militær succes synes at fordufte, når forhen imponerende og prægtige våben og deslige er reduceret til en bunke forkullet træ og sodsværtede lanse-spidses. Det virker mere logisk, at destruktionen indgik som en del af ceremonien og ikke forud for, da man kan forestille sig, at en handling, hvor værdifuldt krigsbytte sønderhugges, netop understreger sejrherrens magtposition og overskud, men ikke desto mindre adskiller sig væsentligt fra handlingerne i et triumftog.

Mængden af bl.a. heste, transportudstyr, køkkengrej, værktøj og deslige i krigsbytteofrene er også blevet brugt som et argument for, at byttet er blevet hjembragt til det danske område langvejs fra. Støtter af triumftogsteorien mener, at sådanne genstande normalt udgør en meget større procentdel af en hærs udrustning, end hvad tilfældet er i mosefundene. Men at netop denne genstandsgruppe overhovedet er til stede i stort set samtlige krigsbytteofre forekommer snarere at tale imod triumftogsteorien, idet man kan spørge, hvorfor de sejrige germanere ville besvære sig med at slæbe alle disse effekter med hjem langvejsfra og ikke har nøjedes med at hjembringe pragtgenstandene for at demonstrere magt og militær succes.

Sammenfattende kan man sige, at der er flere elementer, der godt kunne indikere en overensstemmelse mellem de to ceremonier, vel især propaganda-

aspektet, men disse elementer vil sandsynligvis aldrig kunne verificeres. På den anden side er der tilstrækkeligt mange indikationer i de arkæologiske fund, der peger på forskelle mellem de romerske triumftog, og germanske krigsbytteofferfund til, at teorien om germansk idéimport fra Rom næppe med rimelighed kan opretholdes.

Hele triumftogsteorien afhænger af, om våbnene i moserne stammer fra angrebs- eller forsvarskampe, og selvom det langt fra er utænkeligt, at danskerne i jernalderen har angrebet andre områder, mener jeg på det foreliggende grundlag ikke, at krigsbytteofringerne i moserne er bevis for dette. Det afgørende problem er, for mig at se, at vi stadig ikke har lokaliseret en eneste valplads, hvorfra genstandene i krigsbytteofringerne kunne tænkes at stamme. Indtil dette sker, kan en afslutning på diskussionen om, hvorvidt de danske krigsbytteofringer skal tolkes som lokale udgaver af de romerske triumftog eller ej, sandsynligvis ikke opnås.

NOTER

1. Christensen 2005, 32; Fabech 2009, 324; Jensen, J. 2003, 539ff; Kaul 1988, 28f.
2. Christensen 2005, 30; *Den Store Danske* 2012, "Conrad Engelhardt", 2012; Fabech 2009, 321; Jensen 2003, 366; Jensen 2010, 23, 368; Worsaae 1865, 52.
3. Hansen 2003, 85; Ilkjær & Lønstrup 1982, 100f.
4. Dobat 2009, 127ff; Fabech 2009, 320; Hansen 2003, 84.
5. Dobat 2009, 129ff; Hansen 2003, 88f; Jensen 2003, 594f.
6. Fabech 2009, 324; Ilkjær 2003, 60; Jørgensen 2003, 15.
7. Fabech 2009, 326f; Ilkjær 2000, 14.
8. Jørgensen 2001, 14.
9. Storgaard 2001, 97.
10. Beard 2007, 8, 306ff; Christiansen 2007, 62; Lund 2003, 169; Rodgers 2011, 174.
11. Beard 2007, 4, 69; Beard *et al.* 1998b, 147; Orosius 1981, 303 (7. bog, kapitel 9).
12. Beard 1998b, 145; Christiansen 2007, 60ff; Rodgers 2011, 10.
13. Beard 2007, 8, 81ff; Beard *et al.* 1998a, 44f; Hannestad 1988, 124f; Josefus 1999, 402ff (7. bog, kapitel 5, afsnit 4-7).
14. Beard 2007, 8ff, 81ff, 226ff, 308; Beard *et al.* 1998a, 44f, s. 141f; Beard *et al.* 1998b, 145f; Josefus 1999, 402ff (7. bog, kapitel 5, afsnit 4-6); Plutarch 1918 (Kapitel 32-34); Rasmussen 2006, 153.
15. Andersen 2003, 255; Jensen 2003, 371; Kaul 2003, 22.
16. Jensen 2003, 370ff, 511ff; Jørgensen & Petersen 2003, 263ff; Näsman 1994, 78.
17. Ilkjær 2000, 35ff; Jensen 2003, 528ff; Stenbak 1994, 154ff.
18. Christensen 2003, 347ff; Ilkjær 2000, 32, 211.
19. Josefus 1999, 402ff (7. bog, kapitel 5, afsnit 4-6).
20. Plutarch 1918 (Kapitel 32, afsnit 3-4), egen oversættelse fra engelsk.
21. Beard 2007, 175; Bishop & Coulston 2006, 25.
22. Beard *et al.* 1998b, 145f; Josefus 1999, 402ff (7. bog, kapitel 5, afsnit 5); Plutarch 1918 (Kapitel 32-34).

23. Beard 2007, 43ff, 152f; Hannestad 1988, 121ff; Josefus 1999, 402ff (7. bog, kapitel 5, afsnit 5-7).
24. Bishop & Coulston 2006, 4; Hannestad 1988, 150ff; Ilkjær 2003, 60.
25. Beard 2007, 165f.
26. Beard 2007, 29, 149ff, 263; Lund 2003, 168.
27. Beard 2007, 176f.
28. Beard 2007, 21ff, 263; Hannestad 1988, 171ff; Josefus 1999, 404 (7. Bog, kapitel 5, afsnit 7).
29. Fabech, 2009, 324; Jensen 2003, 539ff; Kaul 1988, 28f.
30. Ilkjær 2000, 56ff; Jensen 2003, 542.
31. Jørgensen 2001, 15.
32. Fabech 2009, 324; Herschend 2003, 312ff.
33. Ilkjær 2002, 211; 2003, 60.
34. Hansen 2003, 85; Ilkjær 2000, 35ff; Jensen 2003, 528ff; Jørgensen 2001, 16; Stenbak 1994, 149ff.
35. Jørgensen 2001, 16.
36. Hansen 2003, 85; Ilkjær 2002, 204; 2003, 60.
37. Ilkjær 2002, 204ff; 2003, 60; Jensen 2003, 540.
38. Christensen 2003, 350; Fabech 2009, 330; Kaul 1988, 31f; 2003, 215.
39. Ilkjær 2000, 143; Jensen 2003, 594ff; Jørgensen 2001, 15f.
40. Hansen 2003, 85ff; Ilkjær 2000, 7ff, 143.
41. Bishop & Coulston 2006, 31; Jensen 2003, 525f; Jørgensen 2003, 13f.
42. Jensen 2003, 594; Jørgensen 2001, 15; 2003, 16.
43. Jensen 2010, 34; Jørgensen 2001, 16.
44. Ilkjær 2003, 60; Lønstrup 1988, 93.
45. Beard *et al.* 1998b, 145f; Beard 2007, 176; Josefus 1999, 403f (7. bog, kapitel 5, afsnit 5-6); Plutarch 1918 (kapitel 33, afsnit 3 – kapitel 34, afsnit 2).
46. Plass 1995, 71ff
47. Hannestad 1988, 151; Josefus 1999, 387 (6 bog, kapitel 9, afsnit 3), 404 (7 bog, kapitel 5, afsnit 6); Lund 2003, 168ff; Rodgers 2011, 175.
48. Christensen 2003, 48; Hansen 2003, 89; Ilkjær 2003, 203; Jensen 2003, 526; Jensen 2010, 32.
49. Jensen 2003, 537f; Kaul 1988, 34; Stenbak 1994, 160.
50. Jensen 2003, 537f.
51. Lønstrup 1988, 98.
52. Ilkjær 2002, 203; Jørgensen 2001, 15; Randsborg 1995, 41.
53. Christensen 2005, 48; Randsborg 1995, 41.
54. Hansen 2003, 89.
55. Jørgensen 2001, 15; Randsborg 1995, 41.
56. Orosius 1981, 202 (6. bog, kapitel 16).
57. Beard 2007, 249ff; Josefus 1999, 402ff (7. bog, kapitel 5, afsnit 4-7).
58. Beard 1998b, 146; Plutarch 1918 (kapitel 33, afsnit 1).
59. Beard 2007, 249f; Beard *et al.* 1998a, 45.
60. Josefus 1999, 403 (7 bog, kapitel 5, afsnit 5).
61. Hansen 2003, 89; Ilkjær 2002, 203ff; Jensen 2003, 522ff; Jensen 2010, 32.
62. Dobat 2009, 131; Ilkjær 2002, 203ff; Jensen 2003, 522, 573ff; Kaul 1988, 29f; 2003, 215f.
63. Ilkjær 2000, 102.

64. Ilkjær 2000, 102ff; Lønstrup 1988, 98.
65. Christensen 2005, 38; Ilkjær 2000, 108ff.
66. Kaul 1988, 31; Lønstrup 1988, 98.
67. Kaul 1988, 31.
68. Jensen 2003, 568; Kaul 2003, 215f.
69. Jensen 2003, 537f; Stenbak 1994, 161.
70. Kaul 1988, 29ff; 2003, 216; Randsborg 1995, 36.
71. Hannestad 1988, 9, 121; Josefus 1999, 402ff (7. bog, kapitel 5, afsnit 3-6); Plutarch 1918 (kapitel 32-34).
72. Dobat 1999, 131.
73. Damm 1998, 52.
74. Dobat 2009, 131ff; Fabech 2009, 329ff; Kaul 1988, 10.
75. Christensen 2003, 347; Ilkjær 2000, 21ff.
76. Christensen 2003, 347ff; Dobat 209, 131.
77. Fabech 2009, 326; Ilkjær 2000, 32.
78. Christensen 2005, 48; Fabech 2009, 325f; Ilkjær 2000, 50f.
79. Fabech 2009, 325f.
80. Fabech 2009, 126.
81. Dobat 2009, 130; Grane 2003, 130.
82. Cæsar 1942, 157f (6. bog, kapitel 21).
83. Cæsar 1942, 156 (5. bog, kapitel 17).
84. Cæsar 1942, 156 (5. bog, kapitel 17).
85. Tacitus 1887, 150 (13. bog, kapitel 5, afsnit 3).
86. Randsborg 1995, 77; Tacitus 1974, 45 (Kapitel 9).
87. Orosius 1981, 202 (6. bog, kapitel 16) egen oversættelse fra engelsk.
88. Beard *et al.* 1998b, 6ff.

LITTERATUR

- Andersen, Hans C.H. 2003: Nye undersøgelser i Ejsbøl mose. I: L. Jørgensen, B. Storgaard & L. G. Thomsen (red.): *Sejrens triumf – Norden i skyggen af det romerske imperium*, København, s. 246-256.
- Beard, Mary 2007: *The Roman Triumph*, London.
- Beard, Mary, John North & Simon Price (red.) 1998a: *Religions of Rome. Vol. 1. A History*. Cambridge.
- Beard, Mary, John North & Simon Price (red.) 1998b: *Religions of Rome. Vol. 2. A Sourcebook*. Cambridge.
- Bishop, M.C. & J.C. N. Coulston 2006: *Roman military equipment. From the Punic Wars to the fall of Rome*, 2. udg., Oxford.
- Christensen, Charlie 2003: Jernalderens offermoser. I: L. Jørgensen, B. Storgaard & L.G. Thomsen (red.): *Sejrens triumf – Norden i skyggen af det romerske imperium*, København, s. 346-354.
- Christensen, Tom 2005: En folkekonges død. Et forslag til tolkningen af jernalderens våbenofferfund. I: *ROMU 2005*, s. 29-68.
- Christiansen, Erik 2007: *Romerrigetets Historie. Fra by til verdensrige og fra verdensrige til by*, 4. udg., Aarhus.
- Cæsar, Gaius Julius 1942: *Cæsars Gallerkrige / De Bello Gallico*. Joh. B. Koch (overs.), Adam Afzelius (red.), København.

- Damm, Charlotte Brysting 1998: Forhistoriske ritualer: En diskussion omkring mening og handling. I: L.B. Christensen & S.B. Sveen (red.): *Religion og materiel kultur*, Aarhus, s. 44-65.
- Dobat, Andres Siegfried 2009: En gave til Veleda. *Kuml* 2009, s. 127-152.
- Fabech, Charlotte 2009: Fra ritualiseret tradition til institutionaliserede ritualer. *Utskrift 9, Järnålderens rituella platser*, Halland, s. 317-342.
- Grane, Thomas 2003: Romerske kilder til Germaniens geografi og etnografi. I: L. Jørgensen, B. Storgaard & L.G. Thomsen (red.): *Sejrens triumf – Norden i skyggen af det romerske imperium*, København, s. 126-147.
- Hannestad, Niels 1988: *Roman Art and Imperial Policy*, Aarhus.
- Hansen, Ulla Lund 2003: Våbenofferfundene gennem 150 år – forskning og tolkninger. I: L. Jørgensen, B. Storgaard & L.G. Thomsen (red.): *Sejrens triumf – Norden i skyggen af det romerske imperium*, København, s. 84-89.
- Henriksen, Mogens Bo & Xenia Pauli Jensen 2007: Krigsbytteofferfundet fra Villestofte. *Fynske minder* 2007, s. 121-141.
- Herschend, Frands 2003: Krig, offerfynd och samhälle i 200-talets Sydsandinavien. *Forvännen* 2003/4, s. 312-316.
- Ilkjær, Jørgen 2000: *Illerup Ådal. Et arkæologisk tryllespejl*, Aarhus.
- Ilkjær, Jørgen 2002: Den bevidste ødelæggelse i krigsbytteofringerne. I: A. Andrén, K. Jennbert & C. Raudvere (red.): *Plats och praxis – studier av nordisk förkristen ritual*, Lund, s. 203-214.
- Ilkjær, Jørgen 2003: Danske krigsbytteofringer. I: L. Jørgensen, B. Storgaard & L.G. Thomsen (red.): *Sejrens triumf – Norden i skyggen af det romerske imperium*, København, s. 44-64.
- Ilkjær, Jørgen & Jørn Lønstrup 1982: Interpretation of the great votive deposits of Iron Age weapons. *Journal of Danish Archaeology*, Vol. 1 (1982), s. 95-103.
- Ilkjær, Jørgen & Mogens Ørsnes 1993: Offerfund. I: S. Hvass & B. Storgaard (red.): *Da klunger i muld... 25 års arkæologi i Danmark*, Aarhus, s. 215-222.
- Jensen, Jørgen 2003: *Danmarks Oldtid. Ældre Jernalder 500 f.Kr.-400 e.Kr.*, København.
- Jensen, Xenia Pauli 2010: Som brødre vi dele. *Nationalmuseets arbejdsmark* 2010, s. 22-35.
- Josefus, Flavius 1999: *Den jødiske krig/ De Bello Judaico*. E. Harsberg (overs.), 2. oplag, København.
- Jørgensen, Lars 2001: The 'Warriors, Soldiers and Conscripts' of the Anthropology in Late Roman and Migration Period Archaeology. I: B. Storgaard (red.): *Military Aspects of the Aristocracy in Barbaricum in the Roman and Early Migration Periods*, København, s. 9- 19.
- Jørgensen, Lars 2003: Sejrens triumf – Norden i skyggen af det romerske imperium. I: L. Jørgensen, B. Storgaard & L.G. Thomsen (red.): *Sejrens triumf – Norden i skyggen af det romerske imperium*, København, s. 12-16.
- Jørgensen, Erik & Peter Vang Petersen 2003: Nydam mose – nye fund og iagttagelser. I: L. Jørgensen, B. Storgaard & L.G. Thomsen (red.): *Sejrens triumf – Norden i skyggen af det romerske imperium*, København, s. 258-284.
- Kaul, Flemming 1988: *Da våbnene tav. Hjortespringfundet og dets baggrund*, København.
- Kaul, Flemming 2003: Hjortespringfundet. Det ældste af de store nordiske krigsbytteofre. I: L. Jørgensen, B. Storgaard & L.G. Thomsen (red.): *Sejrens triumf – Norden i skyggen af det romerske imperium*, København, s. 212-223.
- Lund, John 2003: Ve de besejrede!. I: L. Jørgensen, B. Storgaard & L.G. Thomsen (red.): *Sejrens triumf – Norden i skyggen af det romerske imperium*, København, s. 166-171.
- Lønstrup, Jørn 1988: Mosefund af hærudstyr fra jernalderen. I: P. Mortensen & B.M.

- Rasmussen (red.): *Fra Stamme til Stat i Danmark*, bind 1. *Jernalderens stammesamfund*, Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII, Aarhus, s. 93-100.
- Näsman, Ulf 1994: Liv och död. Sydskandinaviska grav- och offerriter från 200 till 1000 e.Kr.. I: J. P. Schjødt (red.): *Myte og Ritual i det førkristne Norden*, Odense, s. 73-94.
- Orosius, Paulus 1981: *The seven books of history against the pagans / Historiae Adversum Paganus Libri VII*, R. J. Deferrari (overs.), 2. udg., Washington, DC.
- Plass, Paul 1995: *The Game of Death in Ancient Rome: arena sport and political suicide*, Madison, Wisconsin.
- Plutarch (Lucius Mestrius Plutarchus) 1918: *Aemilius Paulus*, B. Perrin (overs.), London (<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:2008.01.0003> (set 25.04.2012))
- Randsborg, Klavs 1995: *Hjortespring. Warfare and sacrifice in early Europe*, Aarhus.
- Rasmussen, Susanne William 2006: *Politikens bog om romerne*, København.
- Rodgers, Nigel 2011: *Ancient Rome*, Leicestershire.
- Stenbak, Maren Kirstine 1994: Illemose. *Fynske minder* 1994, s. 149-180.
- Storgaard, Birger 2001: Himlingøje. Barbarian empire or Roman implantation?. I: B. Storgaard (red.): *Military Aspects of the Aristocracy in Barbaricum in the Roman and Early Migration Periods*, København, s. 95- 111.
- Tacitus, Cornelius 1887: *Cornelius Tacitus's Årbøger eller Rom under Cæsarerne. Den Ældre Romerske Kejsertid. Årbøger og Historiebøger / Annales*, 2. bind (Årbøgerne 11.-16. bog), O. A. Hovgård (overs.), København.
- Tacitus, Cornelius 1974: *Germania I*, N.W. Bruun & A.A. Lund (overs.), Wormianum, Aarhus.
- Worsaae, J.J. A. 1865: *Om Slesvigs eller Sønderjyllands Oldtidsminder*, København.

Hjemmesider:

Den Store Danske. Gyldendals åbne encyklopædi www.denstoredanske.dk (set 25.04.2012).

The post-war ritual – a comparative analysis of the Danish war booty offerings and the Roman triumphs

This article is inspired by a theory, which postulates that the Roman triumphs should be seen as an inspirational source relative to the interpretation of war booty offerings found in Danish bogs, and aims to examine the validity of this claim. The so-called triumph theory originates in the discussion of whether the military equipment recovered from Danish bogs stems from defensive or offensive battles. According to the triumph theory, the war booty was brought home from battles fought in foreign parts by a victorious Germanic people. It was then placed in a triumph procession, following the Roman model, with display of the booty, and finally sacrificed in a lake according to traditional Germanic custom.

After a general introduction to the Roman triumphs (fig. 1) and the Danish war booty offerings (fig. 2), some of the elements making up these two ceremonies are presented, specifically the actual material war booty, the human captives and the animals (figs. 4-5). There are distinct differences between the two ceremonies, for example in the war booty included in the Roman triumphs (fig. 3) and the Germanic war booty offerings, respectively. One discrepancy, which is difficult to ignore, is the treatment of, and further potential for reuse of, the captured weapons of the ene-

my displayed in the two ceremonies.

There are examples where booty from the Romans' triumphs was later reused. This could not be the case for the Germanic war booty offerings, whereby weapons underwent such a massive process of destruction and, furthermore, were then deposited in lakes, making reuse seem impossible.

The locations where the respective ceremonies took place – the city of Rome and South Scandinavian lakes – are then presented.

An alternative explanation for the war booty offerings is then examined. Instead of seeing them as a Germanic version of the Roman triumphs, could the offerings be interpreted as Roman victory trophies (fig. 6). This idea is rejected due to the lack of evidence for the sites of the offerings also being that of the actual battle field.

Finally, attention is turned to the classical writers, who wrote about the Germanic and Gallic custom of depositing of military equipment, in order to extract what they can say about the gods whom the two ceremonies were intended to benefit.

In the conclusion, the arguments are summed up in support of the author's view that the triumph theory does not provide a convincing explanation for the Danish war booty offerings.

Pernille Mosholm Boye Thulstrup
Forhistorisk Arkæologi
Institut for Kultur og Samfund
Aarhus Universitet